

การอุปถัมภ์การแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นในไทย ด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ช่วง ค.ศ. 1970-1980*

กนพร ตรีรัตนสกุลชัย**

บทคัดย่อ

การแปลไม่เพียงแต่เป็นการถ่ายทอดความหมายจากภาษาหนึ่งสู่อีกภาษาหนึ่งเท่านั้น หากแต่การแปลยังถ่ายทอดวัฒนธรรมหนึ่งสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่งอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ในงานแปลแต่ละชิ้นกลับไม่ได้ถูกผลิตขึ้นอย่างโปร่งใส เบื้องหลังงานแปลแต่ละชิ้นมีผู้อุปถัมภ์งานแปล (Patron) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีอำนาจในการสนับสนุนหรือควบคุมการผลิตงานแปลแต่ละชิ้นให้ออกมาตามอุดมการณ์ของผู้อุปถัมภ์งานแปลนั้นๆ จากการรวบรวมหนังสือแปลญี่ปุ่นในไทยช่วง ค.ศ. 1950-1990 พบว่าหนังสือภาษาญี่ปุ่นที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างมากในช่วง ค.ศ. 1970-1980 เนื่องจากมีผู้อุปถัมภ์งานแปลอันได้แก่ องค์กรต่างๆ จากประเทศญี่ปุ่นเป็นผู้สนับสนุนค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์ การอุปถัมภ์ขององค์กรญี่ปุ่นเหล่านี้ไม่เพียงแต่สร้างหนังสือที่ถูกแปลจากภาษาญี่ปุ่นให้แพร่หลายในสังคมไทยเท่านั้น หากแต่ยังผลิตสร้างผู้เชี่ยวชาญ กำหนดแนวทางแปล ตลอดจนสอดแทรกอุดมการณ์ความนิยมญี่ปุ่นให้ปัญญาชนไทยยอมรับจนเกิดความมั่นคงต่อภาพลักษณ์ญี่ปุ่นในระดับหนึ่งและนำไปสู่ผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจและการเมืองต่อไป

คำ

สำคัญ

การแปลศึกษา, ผู้อุปถัมภ์
การแปล, อุดมการณ์,
ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น

* บทความนี้ได้รับทุนสนับสนุนการทำวิจัยจากคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

** อาจารย์ ดร., ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 239 ถนนห้วยแก้ว
อ.เมือง จ.เชียงใหม่, อีเมล: thanabhorn.t@cmu.ac.th

Patronage in the Thai Translation of Japanese Humanities and Social Sciences Books from the 1970s to the 1980s*

Thanabhorn Treeratsakulchai**

Abstract

Translation is not just the transfer of meaning from one language to another, but also is the transfer of one's cultural values to the receptor's culture. However, translation is never innocent. Behind each translated work stands a "patron," an important factor that holds the power to devise or manipulate the production of the translated work according to their own ideology. After collecting data on Japanese translated works in Thailand that were published in the years 1950-2000, it was found that the number of Thai translation of Japanese works increased significantly during the 1970s-1980s. This rise came as a result of the increasing patronage of Japanese organizations, which provided financial support for publishing the work. The patronage from various Japanese organizations not only popularized the translated Japanese work in Thailand, but also generated professionals, established translation guidelines, and promoted Japanophilic ideology among Thai intellectuals.

Key words

Translation studies,
Patronage, Ideology,
Japan-Thailand
relations

---

* This study was supported by Faculty of Humanities, Chiang Mai University.

** Dr., Lecturer, Department of Eastern Languages, Faculty of Humanities, Chiang Mai University, 239 Huay-Kaew Road, Muang, Chiang Mai, email: thanabhorn.t@cmu.ac.th

1. บทนำ

ประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นมีสัมพันธภาพที่ยาวนานกว่า 600 ปี ในความสัมพันธ์ที่ยาวนานนี้ ทั้งประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นได้มีการแลกเปลี่ยนกันทั้งในด้านการเมือง วัฒนธรรม เศรษฐกิจ วิชาการ ตลอดจนความช่วยเหลือในด้านต่างๆ มาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นได้เข้ามามีอิทธิพลในด้านเศรษฐกิจต่อไทยอย่างมาก จากปรากฏการณ์นี้ส่งผลให้สื่อที่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นในรูปแบบต่างๆ ได้แพร่เข้าสู่สังคมไทยและทำให้คนไทยซึมซับวัฒนธรรมญี่ปุ่นผ่านสื่อต่างๆ ไปอย่างไม่รู้ตัว สิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือจัดว่าเป็นสื่อชนิดหนึ่งที่เป็นตัวกลางสื่อสารถ่ายทอดความคิดผ่านตัวอักษรแก่ผู้รับสื่อ สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับหนังสือต่างประเทศที่ผ่านกระบวนการแปลจากภาษาหนึ่งมาสู่อีกภาษาหนึ่งนั้น ไม่ได้เป็นเพียงแค่การถ่ายทอดความหมายจากภาษาหนึ่งสู่อีกภาษาหนึ่งเพื่อถ่ายโอนความคิดหรือวัฒนธรรมหนึ่งสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่งเท่านั้น หากแต่หนังสือแปลเหล่านั้นยังสะท้อนถึงอุดมการณ์แฝงต่างๆ ในงานแปลผ่านกลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการแปลหรือที่เรียกว่า “ผู้อุปถัมภ์งานแปล” (Patron) อีกด้วย

น้ำทิพย์ เมธเศรษฐ (2547:1-14) ได้วิเคราะห์การแปลวรรณกรรมญี่ปุ่นในไทย โดยได้แบ่งยุคการแปลวรรณกรรมญี่ปุ่นในประเทศไทยออกเป็น 3 ยุคดังนี้ ยุคแรก (เริ่มตั้งแต่การแปลวรรณกรรมเรื่อง *จำพราภ*¹ ในช่วง ค.ศ. 1950-1970) การแปลวรรณกรรมญี่ปุ่นแทบทั้งหมด

เป็นการแปลทางอ้อม (relay translation) ส่วนการแปลจากต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นนั้นเป็นผลงานแปลของคณาจารย์และนิสิตแผนกภาษาญี่ปุ่นคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อใช้ในวัตถุประสงค์ทางการศึกษา ยุคที่ 2 (ค.ศ. 1980-1990) เริ่มตั้งแต่ความนิยมของการแปลวรรณกรรมเยาวชน *โตะโตะจัง เด็กหญิงขำหน้าต่าง* ที่ทำให้เกิดกระแสความนิยมแปลและบริโภควรรณกรรมเยาวชนมากขึ้น งานแปลในยุคสมัยนี้เป็นผลงานแปลจากผู้เชี่ยวชาญภาษาญี่ปุ่นเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ยังปรากฏงานแปลที่แปลจากภาษาอังกฤษอยู่บ้าง ในยุคที่ 3 (ค.ศ. 2000-ปัจจุบัน) เป็นยุคที่เริ่มมีการแปลวรรณกรรมร่วมสมัยมากขึ้น โดยแปลจากภาษาอังกฤษและให้ผู้เชี่ยวชาญภาษาญี่ปุ่นตรวจสอบความถูกต้อง โดยในยุคนี้สำนักพิมพ์อิมเมจเป็นผู้บุกเบิกให้วรรณกรรมญี่ปุ่นร่วมสมัยได้รับความนิยมจากผู้อ่านมากขึ้น จนสำนักพิมพ์อื่นๆ ก็หันมาให้ความสนใจต่องานแปลประเภทนี้เช่นกัน ในขณะเดียวกัน Hiramatsu (平松秀樹, 2010:17-18) ได้ศึกษาการแปลหนังสือญี่ปุ่น รวมทั้งวิเคราะห์การรับวัฒนธรรมญี่ปุ่นสมัยนิยม (Pop Culture) ผ่านสื่อต่างๆ ในสังคมไทย จากงานวิจัยของ Hiramatsu พบว่าในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5-6 คนไทยได้เริ่มรับรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นผ่านบทละครแปลเรื่อง *The Mikado* (เทศนาเรื่องนิทานมิกาทุระ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ *บทละครสังคีตเรื่องมิกาดุ* ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) นอกจากบทละคร

¹ *จำพราภ* คือวรรณกรรมญี่ปุ่นที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยเรื่องแรก (อาทร พงษ์ธรรมสาร, 2534 อ้างถึงในน้ำทิพย์ เมธเศรษฐ, 2547:2) โดยแปลจาก Namiko ของ โทะกุโตะมิ โรกะ (徳富蘆花) (ต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นชื่อว่า「不如帰」) *จำพราภ* แปลโดย อมราวดี นักแปลวรรณกรรมภาษาอังกฤษที่มีชื่อเสียง ลงตีพิมพ์ใน นิตยสารรายสัปดาห์ *นารีนอก* เมื่อปี ค.ศ. 1954 (พ.ศ. 2497) ก่อนจะนำมารวมเล่มตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1975 (พ.ศ. 2518)

เหล่านี้แล้ว ในสมัยรัชกาลที่ 5 หม่อมเจ้าหญิง พิจิตรจิราภา เทวกุล ยังได้แปลหนังสือเรื่อง 『日本の子供』(1937年) 『二宮尊徳』(1938年) ของ ยะซุอิ เท็ตซึ (安井てつ) เป็นภาษาไทย (平松秀樹, 2010:18-19) อย่างไรก็ตาม Hiramatsu เห็นว่าแม้จะมีงานแปลที่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นออกมาแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่ได้มีอิทธิพลที่โดดเด่นเมื่อเทียบกับงานแปลที่เข้ามาพร้อมกระแสนิยมวัฒนธรรมญี่ปุ่นหลังช่วง ค.ศ. 1950 เป็นต้นมา (平松秀樹, 2010:19)

เมื่อดูจากงานวิจัยที่มีมาก่อนหน้าจะพบว่าการสำรวจงานแปลจากภาษาญี่ปุ่นในไทยจำกัดอยู่ทำงานประเภทวรรณกรรมเพียงเท่านั้น ไม่มีการศึกษางานแปลภาษาญี่ปุ่นประเภทอื่น ทั้งๆ ที่งานแปลหนังสือประเภทอื่นก็สำคัญไม่น้อยไปกว่าหนังสือประเภทวรรณกรรมเนื่องจากเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมชิ้นสำคัญที่จะทำให้เห็นถึงการรับวัฒนธรรมญี่ปุ่นในแง่มุมต่างๆ ของสังคม ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งต่อยอดงานวิจัยที่ผ่านมาโดยการขยายขอบเขตประเภทของหนังสือแปลภาษาญี่ปุ่นที่จะนำมาศึกษาเพื่อให้เห็นภาพรวมของปรากฏการณ์การแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นชัดเจนยิ่งขึ้น โดยจะนำข้อมูลหนังสือภาษาญี่ปุ่นด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยในช่วง ค.ศ. 1970-1980 มาศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการอุปถัมภ์งานแปล ตลอดจนวิเคราะห์บทบาทของผู้อุปถัมภ์งานแปลและอุดมการณ์ต่างๆ ที่ซ่อนเร้นในงานแปล

2. ภูมิหลังทางวัฒนธรรมในงานแปล

การศึกษาวินิจฉัยเกี่ยวกับการแปลนั้นแม้จะมีมายาวนานแล้วก็ตาม แต่การศึกษาส่วนใหญ่เน้นศึกษาในเชิงภาษาศาสตร์ที่มุ่งศึกษาตัวบทไม่ได้

ศึกษาองค์ประกอบอื่นๆ ที่อยู่นอกเหนือจากตัวบทแปล จนกระทั่งในช่วง ค.ศ. 1980 การศึกษาการแปลได้เกิดจุดเปลี่ยนที่สำคัญ โดยหันมาให้ความสำคัญต่อการศึกษางานแปลที่อยู่นอกตัวบทแปลที่สื่อหรือสะท้อนวัฒนธรรม (Cultural turn) ออกมา การศึกษางานแปลในลักษณะนี้มองว่าไม่ว่าจะเป็นกระบวนการผลิตงานแปลหรือการแปลของผู้แปลนั้นไม่สามารถตัดขาดจากภูมิหลังทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคมได้ ด้วยเหตุนี้งานแปลจึงเสี่ยงไม่ได้ที่จะถูกบิดเบือนหรือสอดแทรกโดยอุดมการณ์ต่างๆ จากผู้ผลิตงานแปลได้เลย และทำให้การศึกษาการแปลด้วยวิธีทางภาษาศาสตร์ไม่อาจเพียงพออีกต่อไป (Shuping, 2013:56) นักวิชาการคนสำคัญของทฤษฎีการแปลที่เน้นการศึกษาการแปลแนววิเคราะห์เชิงวัฒนธรรมนี้ได้แก่ อองเดร เลอเฟอแวร์ (André Lefevere) เลอเฟอแวร์ได้นำเสนอแนวคิด “Translation as Rewriting” ไว้ว่า งานแปลคืองานที่ถูกเขียนขึ้นใหม่เนื่องจากงานแปลอาจถูกสร้างผ่านวัตถุประสงค์หรืออุดมการณ์บางอย่างในสังคมที่ทำให้งานแปลนั้นถูกปรับหรือบิดเบือนไปจากเดิม ในขณะเดียวกันงานที่ถูกเขียนขึ้นมาใหม่นั้นก็สามารถสร้างมิติใหม่ของวงการแปลหรือวงการวรรณกรรมได้เช่นเดียวกัน โดยเลอเฟอแวร์ได้นำเสนอองค์ประกอบสำคัญที่ควบคุมกระบวนการแปล อันได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญในระบบวรรณกรรม (Professionals within the literary system) การอุปถัมภ์นอกระบบวรรณกรรม (Patronage outside the literary system) และแนววรรณกรรมในกระแส (The dominant poetics) (อ้างอิงใน Munday, 2001:127-129)

ผู้เชี่ยวชาญในระบบวรรณกรรม อันได้แก่ ผู้แปล นักวิจารณ์ผู้เชี่ยวชาญบทแนะนำวรรณกรรม

ผู้สอนหรือนักวิชาการจะทำหน้าที่ตัดสินใจคัดเลือก ว่าจะงานวรรณกรรมชิ้นใดที่สมควรนำมาศึกษา วิจัย หรือควรแปลงานแบบใด ผู้เชี่ยวชาญในระบบวรรณกรรมเหล่านี้มีบทบาทที่จะควบคุมงานวรรณกรรมบางชิ้นที่แหวกแนววรรณกรรมหลัก หรือกระแสสังคมจนเกินไป ขณะเดียวกันก็สามารถให้ค่าหรือสนับสนุนวรรณกรรมบางชิ้นที่เหมาะสมกับสังคมและแนววรรณกรรมที่อยู่ในกระแสนิยมในเวลานั้น

อีกองค์ประกอบสำคัญที่ควบคุมกระบวนการแปลก็คือ การอุปถัมภ์นอกระบบวรรณกรรม เลอเฟอแวร์เสนอว่าเมื่อผู้อุปถัมภ์ (Patrons) ใช้อำนาจ²ผลิตสร้างงานแปลขึ้นมาอำนาจนั้นสามารถสนับสนุนหรือขัดขวางกิจกรรมการอ่าน การเขียน และการเขียนใหม่ (การแปล) ของวรรณกรรมต่างๆ ได้ เช่น อิทธิพลและอำนาจของอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ ต่องานวรรณกรรมในเยอรมันช่วง ค.ศ. 1930 เป็นต้น ผู้อุปถัมภ์สามารถเป็นได้ทั้งบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรสถาบันต่างๆ หรือสื่อแขนงต่างๆ โดยผู้อุปถัมภ์จะเข้าควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างระบบวรรณกรรมและระบบอื่นๆ ที่ได้หล่อหลอม วัฒนธรรมและสังคมขึ้นมา (Lefevere, 1992:15) เช่น การควบคุมทางอ้อมผ่านทางกฎเกณฑ์ของสถาบันต่างๆ ผ่านการจัดจำหน่ายงานแปล ผ่านการเซ็นเซอร์ ฯลฯ การอุปถัมภ์นอกระบบวรรณกรรม มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการคือ (1) องค์ประกอบทางด้านอุดมการณ์³ (The ideological

component) ที่ครอบคลุมไปถึงรูปแบบ ขนบ และความเชื่อที่บ่งการให้เกิดการกระทำต่างๆ ของผู้อุปถัมภ์ (Lefevere, 1992:16) (2) องค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจ (The economic component) ที่เกี่ยวกับการตอบแทนของผู้เขียนและผู้แปลโดยผู้อุปถัมภ์ การแปล ในอดีตจะอยู่ในรูปแบบของเงินตอบแทนหรือเงินบำเหน็จจากผู้อุปถัมภ์ แต่ในปัจจุบันจะอยู่ในลักษณะของค่าธรรมเนียมการแปลที่จ่ายให้ผู้แปล หรือโดยการแต่งตั้งผู้แปลให้ประจำตำแหน่งงานที่รับผิดชอบ (Lefevere, 1992:16) การตอบแทนผู้แปลในลักษณะนี้จะทำโดยผู้อุปถัมภ์ การแปลที่เป็นหน่วยงานอย่างโรงพิมพ์ สถานศึกษา หรือหน่วยงานภาครัฐ เป็นต้น องค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจเหล่านี้จะส่งผลต่องานแปล เป็นต้นว่า หากผู้แปลได้รับค่าตอบแทนน้อย คุณภาพของงานแปลก็จะไม่ดีตามไปด้วย และ (3) องค์ประกอบทางด้านสถานะทางสังคม (The status component) องค์ประกอบนี้คือ ผลตอบแทนจากการอุปถัมภ์งานแปลของผู้อุปถัมภ์โดยสามารถปรากฏในหลายรูปแบบ เช่น ในแง่ของผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับเป้าหมายของผู้อุปถัมภ์ หรือในแง่ของการได้รับการยอมรับทางสถานะหรือได้รับความรู้จักจากการเผยแพร่หรือจัดกิจกรรม ชีวชนให้คนเข้าร่วมหรือสนับสนุนกลุ่มหรือองค์กรที่ตนให้การสนับสนุนทางด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น จากองค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้ สามารถจัดประเภทของการอุปถัมภ์ไว้ 2 ประเภท (Lefevere, 1992:17)

² ในที่นี้ได้ใช้ความหมาย “อำนาจ” ในนิยามของมิเชล ฟูโกต์ โดยไชยรัตน์ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545:278) ได้อธิบายสรุปเกี่ยวกับ “อำนาจ” ในนิยามของฟูโกต์ไว้ว่า “สำหรับฟูโกแล้ว อำนาจเป็นที่ยอมรับเพราะอำนาจสามารถ/ผลิตบางอย่างขึ้นมาเสมอ เช่น อำนาจนำไปสู่ความสุข ความสำราญ อำนาจสร้างความรู้ ความจริง สร้างวาทกรรม อำนาจเป็นเรื่องของเครือข่ายที่สร้างสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมให้เป็นอยู่”

³ อัลธูซเซอร์ (อัลธูซเซอร์, 2557) เห็นว่า อุดมการณ์เป็นภาพแสดงตัวแทน (representation) ของความสัมพันธ์ในระดับจินตนาการระหว่างปัจเจกบุคคลและการดำรงอยู่ที่เป็นจริงของเขา เช่น อุดมการณ์ทางการเมือง อุดมการณ์ทางศาสนา หากเราพิจารณาดูจริงๆ แล้ว อุดมการณ์เหล่านี้ล้วนเป็นเพียงจินตนาการที่ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง เราจึงต้องยอมรับว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงภาพลวงตาที่เลียนแบบมาจากสภาพความเป็นจริงที่สร้างขึ้นมาจากครอบงำผู้คนส่วนใหญ่ ทั้งนี้จินตนาการเหล่านี้ (อุดมการณ์) ย่อมมีความสัมพันธ์กับปัจเจกบุคคล เนื่องจากว่า “จะไม่มีอุดมการณ์ (ยึดการสะกดตามแหล่งอ้างอิง: ผู้วิจัย) อันใดดำรงอยู่ได้นอกเสียจากโดยองค์ประธานคนหนึ่งและเพื่อองค์ประธานหลายๆ คน”

คือ (1) การอุปถัมภ์แบบจำแนก (differentiated patronage) และ (2) การอุปถัมภ์แบบไม่จำแนก (undifferentiated patronage) กล่าวคือ หากองค์ประกอบทางด้านอุดมการณ์ เศรษฐกิจ และสถานะทางสังคมรวมอยู่ในผู้อุปถัมภ์เดียวกันแล้ว ก็จะทำให้เป็นการอุปถัมภ์แบบรวม เช่น ในอดีตผู้อุปถัมภ์อย่างราชสำนักจะสนับสนุนทางการเงินแก่ผู้ผลิตงานวรรณกรรมให้สร้างสรรค์งานวรรณกรรมที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับอุดมการณ์ของราชสำนัก เพื่อส่งเสริมสถานะของราชสำนักต่อไป ในขณะที่ระบบทุนนิยมปัจจุบันทำให้งานวรรณกรรมเริ่มเป็นอิสระจากอุดมการณ์ของผู้อุปถัมภ์มากขึ้น จึงเป็นสาเหตุให้องค์ประกอบของการอุปถัมภ์ไม่ได้กระจุกตัวกันแบบในอดีต เช่น งานวรรณกรรมที่ผลิตออกมาภายใต้การอุปถัมภ์ของสำนักพิมพ์แห่งใดแห่งหนึ่งนั้นไม่จำเป็นจะต้องส่งเสริมสถานะของสำนักพิมพ์นั้นเสมอไป

วรรณกรรมในกระแสนิยมเป็นอีกองค์ประกอบสำคัญที่ควบคุมกระบวนการแปล ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ 2 ประการคือ กลวิธีการประพันธ์ เช่น ประเภทงานวรรณกรรม ตัวละครต่างๆ แนวเรื่อง สัญลักษณ์ต่างๆ ในเรื่อง ฯลฯ และบทบาทของวรรณกรรมที่ “อยู่”/“ควรจะอยู่” ในระบบสังคมต่อไป องค์ประกอบนี้หมายรวมถึงการเลือกสรรวรรณกรรมหรืองานแปลที่มีแก่นเรื่องที่สอดคล้องไปกับกระแสวรรณกรรมที่ได้รับการยอมรับในระบบของสังคม และด้วยเหตุที่กระแสวรรณกรรมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา งานแปลขึ้นเดียวกันจึงมีโอกาสดูถูก “เขียนใหม่” ให้สอดคล้องและเพื่อการยอมรับจากกระแสใหม่ๆ อยู่เสมอ

เมื่อศึกษาทฤษฎีการแปลของเลอเฟอแวร์แล้ว จะเห็นได้ชัดว่าองค์ประกอบสำคัญที่ควบคุมกระบวนการแปล ไม่ว่าจะเป็นผู้เชี่ยวชาญในระบบวรรณกรรม และแนววรรณกรรมในกระแสนั้นล้วนได้รับการอุปถัมภ์นอกระบบวรรณกรรมอยู่เบื้องหลังในการกำหนดทิศทางและกระบวนการผลิตงานทั้งสิ้น กล่าวคือ แม้ผู้เชี่ยวชาญในระบบวรรณกรรมจะเป็นผู้กำหนดกระแสวรรณกรรมก็ตาม แต่ผู้เชี่ยวชาญก็อยู่ภายใต้การควบคุมของผู้อุปถัมภ์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในขณะเดียวกันหากเราจะมองว่ากระแสวรรณกรรมเป็นตัวกำหนดลักษณะของ “งานเขียนใหม่” ก็ตาม แต่กระแสวรรณกรรมก็ย่อมถูกผลิตให้เป็นไปตามระบบสังคมอันมีผู้อุปถัมภ์อยู่เบื้องหลัง

3. องค์ประกอบควบคุมงานแปลกับการแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นช่วง ค.ศ. 1950-1990

เพื่อศึกษาภาพรวมขององค์ประกอบที่ควบคุมงานแปล โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่ว่า การอุปถัมภ์นอกระบบวรรณกรรมนั้นได้ควบคุมการผลิตหนังสือภาษาญี่ปุ่นที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยในช่วง ค.ศ. 1970-1980 อย่างไร และเบื้องหลังการอุปถัมภ์งานแปลเหล่านี้ได้ซุกซ่อนอุดมการณ์ของผู้อุปถัมภ์ไว้อย่างไรนั้น ผู้วิจัยได้สืบค้นและรวบรวมรายชื่อหนังสือภาษาญี่ปุ่นที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยตั้งแต่ช่วง ค.ศ. 1950-1990 ผู้วิจัยสามารถรวบรวมรายชื่อหนังสือได้ทั้งสิ้น 342 รายการ⁴ โดยแบ่งรายการออกตามการจัดหมวดหมู่หนังสือตามระบบทศนิยมของดิวอี้ประเภทใหญ่ๆ 10 หมวด⁵ ตามตารางด้านล่างนี้

⁴ จำนวนรายการนี้เป็นเพียงจำนวนรายการหนังสือที่รวบรวมได้จากหอสมุดแห่งชาติและสำนักงานวิทยทรัพยากรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเท่านั้น

⁵ ได้แก่ 000 เบ็ดเตล็ดหรือความรู้ทั่วไป/100 ปรัชญา/200 ศาสนา/300 สังคมศาสตร์/400 ภาษาศาสตร์/500 วิทยาศาสตร์/600 วิทยาศาสตร์ประยุกต์หรือเทคโนโลยี/700 ศิลปกรรมและการบันเทิง/800 วรรณคดี/900 ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์

ตารางที่ 1 จำนวนหนังสือที่แปลจากภาษาญี่ปุ่น ตั้งแต่ช่วง ค.ศ. 1950-1990

ช่วงปี	เลขหมู่หนังสือ											เพิ่มขึ้น จากช่วง 10 ปีก่อน (%)
	000	100	200	300	400	500	600	700	800	900	รวม	
1950-1959	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	2	-
1960-1969	-	-	-	2	-	-	-	-	2	2	6	300%
1970-1979	-	-	1	4	-	-	11	-	17	-	33	550%
1980-1989	-	-	8	22	3	-	30	5	43	7	118	367.57%
1990-1999	1	7	9	35	15	2	64	1	37	12	183	155.08%
รวม	1	7	18	64	18	2	105	6	99	22	342	-
ครองสัดส่วน (%)	0.29	2.05	5.26	18.71	5.26	0.58	30.7	1.75	28.95	6.43	-	-

จากตารางข้างต้นเมื่อดูจำนวนหนังสือภาษาญี่ปุ่นโดยรวมแล้วจะเห็นได้ว่าจำนวนหนังสือแปลภาษาญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ. 1950-1990 เพิ่มขึ้นอย่างมากขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง ค.ศ. 1970-1980 นอกจากนี้ เมื่อศึกษาจำนวนหนังสือแปลที่แยกตามหมวดหมู่แล้วพบว่าประเภทหนังสือที่ครองสัดส่วนมากที่สุดคือ ประเภทอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี คิดเป็น 30.7% (105 รายการ) รองลงมา ได้แก่ หนังสือประเภทวรรณกรรม คิดเป็น 28.95% (99 รายการ) และหนังสือประเภทสังคมศาสตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมญี่ปุ่น รวมถึงหนังสือประเภทการบริหารงานแบบญี่ปุ่น คิดเป็น 18.71% (64 รายการ) นอกจากนี้ หากจัดประเภทหนังสือแปลแบบกว้างๆ ออกเป็นหนังสือประเภทวิทยาศาสตร์และหนังสือประเภทสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์แล้ว จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าจำนวน

หนังสือประเภทสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มีปริมาณมากกว่าหนังสือประเภทวิทยาศาสตร์อย่างมาก

เมื่อนำผลสำรวจหนังสือภาษาญี่ปุ่นที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยในช่วง ค.ศ. 1950-1990 มาศึกษาตามทฤษฎีการแปลของเลอเฟอแวร์แล้ว จะเห็นถึงองค์ประกอบที่ควบคุมกระบวนการแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นในไทยดังนี้

• ผู้เชี่ยวชาญในระบบวรรณกรรม

ช่วง ค.ศ. 1950 ถึงช่วงต้น ค.ศ. 1970 สำนักพิมพ์บางแห่งได้นำหนังสือแปลช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 มาจัดพิมพ์ซ้ำ ผู้แปลนับว่ามีบทบาทสำคัญในการคัดเลือกหนังสือที่ตนเองเห็นว่า “ควรแก่การอ่าน” (จรัส ดวงอุไร, 2509:คำนำ) และ “มีประโยชน์ต่อชาติ” (เสฐียร พันธรังษี, 2508:คำนำครั้งแรก) ผู้แปลที่แปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นบางส่วนเป็นนักเรียนเก่าญี่ปุ่นหรือมีความ

เกี่ยวข้องกับประเทศญี่ปุ่น ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับลักษณะการแปลในช่วงนี้ก็คือ ผู้แปลจะแปลจากหนังสือญี่ปุ่นฉบับภาษาอังกฤษและภาษาอื่นอยู่บ้าง เช่น *คืนฝัน*⁶ ไม่มีหนังสือที่แปลจากต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นโดยตรง

ต่อมาในปลายช่วง ค.ศ. 1970-1980 ผู้เชี่ยวชาญในระบบวรรณกรรมส่วนใหญ่เป็นอาจารย์นักวิชาการในมหาวิทยาลัยและนักเรียนเก่าญี่ปุ่น ลักษณะการแปลหนังสือในช่วงนี้ส่วนใหญ่เป็นการแปลจากฉบับภาษาอังกฤษแต่ก็เริ่มมีหนังสือที่แปลจากต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นโดยตรงบ้างเล็กน้อย แม้ผู้เชี่ยวชาญในระบบวรรณกรรมเหล่านี้บางส่วนจะเป็นผู้คัดเลือกหนังสือและแปลด้วยตนเองก็ตาม แต่เนื่องจากได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์จากองค์กรญี่ปุ่น ผู้แปลจึงจำเป็นต้องคัดเลือกหนังสือที่อยู่ในเกณฑ์การสนับสนุนของผู้อุปถัมภ์อีกต่อหนึ่ง

ปลายช่วง ค.ศ. 1980 สำนักพิมพ์เอกชนที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรใดๆ ได้หันมาแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นประเภทวรรณกรรมและการบริหารจัดการธุรกิจมากขึ้น หนังสือแปลส่วนใหญ่แปลจากต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นมากขึ้น เกี่ยวกับประเด็นนี้ นัททิตย (2547:6) ได้วิเคราะห์ว่าเป็นเพราะผู้เชี่ยวชาญภาษาญี่ปุ่นซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักเรียนเก่าญี่ปุ่นมีจำนวนเพิ่มขึ้น นอกจากนี้เมื่อพิจารณาจากกราฟแสดงการเปลี่ยนแปลงอัตราส่วนค่าใช้จ่ายตามจริงจำแนกตามกิจกรรมช่วง ค.ศ. 1972-2003 ของเจแปนฟาวน์เดชันแล้วพบว่างบประมาณส่วนใหญ่ของเจแปนฟาวน์เดชันประมาณ 40% นอกจากจะใช้สนับสนุนการวิจัย

และเผยแพร่การเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นและยังเผยแพร่ความนิยมต่อภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่นในประเทศไทยอีกด้วย (國際交流基金, 2003:106-107, ออนไลน์) โดยจะเห็นได้จากใน ค.ศ. 1981 มีจำนวนผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย 9,217 คน (國際交流基金, 1981:総表、ออนไลน์) แต่ใน ค.ศ. 1998 มีจำนวนผู้เรียนมากถึง 39,822 คน และเพิ่มเป็น 54,884 คน ใน ค.ศ. 2003 (國際交流基金, 2003:6, ออนไลน์) เมื่อดูจากจำนวนผู้สนใจภาษาญี่ปุ่นที่เปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดนี้แล้ว อาจกล่าวได้ว่าการสนับสนุนด้านการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นและการเผยแพร่ความนิยมต่อภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่นของเจแปนฟาวน์เดชันเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความนิยมต่อภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่นในสังคมไทยทีละน้อย และเป็นตัวแปรสำคัญในการสร้างผู้แปล ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาญี่ปุ่น และผู้สนใจภาษาญี่ปุ่นในไทยเพิ่มมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้จำนวนผู้แปลที่มีความเชี่ยวชาญภาษาญี่ปุ่นจะเพิ่มขึ้นและสามารถคัดเลือกหนังสือตลอดจนจัดพิมพ์อย่างเป็นอิสระโดยไม่มีองค์กรญี่ปุ่นเข้ามาให้การสนับสนุนก็ตาม แต่การเลือกหนังสือมาจัดพิมพ์ของสำนักพิมพ์ต่างๆ ในช่วง ค.ศ. 1990 ยังคงเป็นหนังสือแปลประเภทเดิมๆ เช่น วรรณกรรมคลาสสิก หนังสือเกี่ยวกับการบริหารจัดการธุรกิจ ฯลฯ ที่ไม่แตกต่างไปจากแนวหนังสือแปลที่องค์กรญี่ปุ่นเคยสนับสนุน มีเพียงสำนักพิมพ์ผีเสื้อที่เลือกจัดพิมพ์วรรณกรรมเยาวชนญี่ปุ่น ซึ่งถือว่าเป็นแนววรรณกรรมแปลที่แปลกใหม่ในสมัยนั้น

⁶ แปลจาก 三島由紀夫 『午後の曳航』 ฉบับภาษาฝรั่งเศสโดย ช. ซาลี (กรุงเทพฯ: ดวงกมล, 2520.)

• การอุปถัมภ์ในระบวรณกรรม

การจัดพิมพ์หนังสือที่แปลจากภาษาญี่ปุ่น ก่อนช่วง ค.ศ. 1970 ส่วนใหญ่จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ต่างๆ โดยปราศจากความช่วยเหลือทางด้าน การจัดพิมพ์จากองค์กรใดๆ มีเฉพาะหนังสือแปลจากศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการเท่านั้นที่จัดพิมพ์หนังสือภาษาญี่ปุ่นที่อยู่ในโครงการหนังสือ UNESCO Collection of Representative Works ด้วยการสนับสนุนขององค์การศึกษาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เช่น *เสียงพิณเสนาะใสในพม่า*⁷ เป็นต้น นอกจากนี้ กรมวิชาการได้รับการสนับสนุนงบประมาณการแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นจากสมาคมนานาชาติเพื่อความรู้ทางการศึกษา ประเทศญี่ปุ่น (International Society for Educational Information, Inc.)⁸ อีกด้วย

ปลายช่วง ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา หนังสือส่วนใหญ่ที่จัดแปลโดยองค์กรที่ไม่แสวงหากำไรหรือสถาบันการศึกษาต่างๆ มีหน่วยงานหรือองค์กรจากประเทศญี่ปุ่นอุปถัมภ์ค่าใช้จ่ายในการ

จัดพิมพ์อยู่เบื้องหลัง เช่น The Japan-Thailand Economic Cooperation Society ที่สนับสนุนการจัดตั้งสมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่นที่มีนโยบายจัดพิมพ์หนังสือแปลด้านเทคโนโลยี มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทยญี่ปุ่นที่สนับสนุนโครงการรู้จักเพื่อนบ้านและโครงการแปลไทย-ญี่ปุ่น⁹ ของมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เจแปนฟาวน์เดชัน (The Japan Foundation, Bangkok) ที่สนับสนุนสมาคมนักเรียนเก่าญี่ปุ่นในพระบรมราชูปถัมภ์¹⁰ และสถาบันการศึกษาต่างๆ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์¹¹ และโครงการไทย-ญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา¹²) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะศิลปกรรมศาสตร์¹³ และศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา¹⁴) เป็นต้น นอกเหนือจากการสนับสนุนการจัดพิมพ์วรรณกรรมและหนังสือวิชาการต่างๆ แล้ว จากการรวบรวมข้อมูลหนังสือแปลโดยผู้วิจัยยังพบว่าองค์กรทางศาสนาอย่างสมาคมสร้างคุณค่าสากล (Soka Gakkai International: SGI) ได้ให้สำนักพิมพ์เคล็ดไทย

⁷ แปลโดย อุณ ประภาวิวัฒน์ (กรุงเทพฯ: แพรวพิทยา, 2510) ในช่วงนี้ยังมีผลงานแปลวรรณกรรมญี่ปุ่นของอุณอีกมากมาย เช่น *ราโชมอน* (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2514) *หมั้นตาคม* (กรุงเทพฯ: แพรวพิทยา, 2515) *เสียงคลื่นที่รินรมโยใจ* (กรุงเทพฯ: แพรวพิทยา, 2517) การแปลวรรณกรรมญี่ปุ่นเหล่านี้สถานทูตญี่ปุ่นได้ส่งจดหมายแสดงความขอบคุณผู้แปลและดำเนินการช่วยขอลิขสิทธิ์การแปลให้อีกด้วย (อุณ ประภาวิวัฒน์, 2514:ปกหลัง)

⁸ สมาคมนานาชาติเพื่อความรู้ทางการศึกษาประเทศญี่ปุ่นยังสนับสนุนงบประมาณการแปลและจัดพิมพ์หนังสืออื่นๆ อีก เช่น *การศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศญี่ปุ่น* (2535) เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหนังสือเสริมประสบการณ์ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

⁹ ผลงานหนังสือที่แปลจากโครงการฯ นี้มีดังต่อไปนี้ *ญี่ปุ่นการก่อตัวเป็นชาติสมัยใหม่* โดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์, *วิวัฒนาการทุนนิยมของญี่ปุ่น* โดย คงศักดิ์ สันติพิทยวงศ์, *เฮโรสส่ว* โดย สุวรรณา วงศ์ไศยวรรณ, *วิวัฒนาการวรรณกรรมญี่ปุ่นหลังสงคราม* โดย อาทร พึ่งธรรมสาร, *เมย์หมอ* (นวนิยาย) โดย กิติมา อมรทัต, *ห่านป่า* (นวนิยาย) โดย สงบ สวนสันติ (สันติศิริ), *การอุดมศึกษาญี่ปุ่น* โดย ชนิตา รัชท์พลเมือง, *อาทิตย์ลับฟ้า* (นวนิยาย) โดย มาลินี แก้วเนตร, *การเกษตรญี่ปุ่น* โดย สุวินัย ภรณวลัย, *วิมานมายา* โดย วันเพ็ญ บงกชสถิต, *การพัฒนาเศรษฐกิจญี่ปุ่น* โดย สุกัญญา นิธิจักรและอนงค์ โรจนวัฒน์ชัย, *ชีวิตและผลงานของไซเคิงและไทเซน* โดย กรรณิกา จรรย์แสง และจุฑารัตน์ เบญจฤทธิ์, *การเกษตรญี่ปุ่นจะอยู่รอดหรือไม่* โดย ดุสิต เจษฎาพิพัฒน์, *ผู้บัญชาการชาวพุทธ* โดย นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, *ยี่สิบสี่ดวงตา* โดย กิติมา อมรทัต, *การเงินและการธนาคารญี่ปุ่น* โดย สมพงษ์ อรพินทร (มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2549:49)

¹⁰ ผลงานแปล ได้แก่ *กระต่ายแก้ว* (2530) *ตำราประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นระดับมัธยมปลายเรื่อง ญี่ปุ่นในมิติเวลา* (2530) เป็นต้น

¹¹ จัดแปลโดยได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการพิมพ์จากเจแปนฟาวน์เดชัน ได้แก่ *เรื่องสั้นญี่ปุ่น 1* (ม.ป.ป.), *เรื่องสั้นญี่ปุ่น 2* (2520), *เรื่องสั้นญี่ปุ่น 3* (2522) จัดแปลโดยได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการพิมพ์จากมูลนิธินักศึกษไทยโยชิเดะอาโอยามา (Yoshida-Aoyama Taikokuryugakuseikikin) ได้แก่ *เรื่องสั้นญี่ปุ่น 4: รวมเรื่องสั้นของ ริวโนะสุเกะ อะคุตะงะวะ* (2533) *เรื่องสั้นญี่ปุ่น 5: รวมเรื่องสั้นของ ทะเซอิชิ โอะซามุ* (2541) และ *เรื่องสั้นญี่ปุ่น 6: รวมวรรณกรรมเยาวชนของมียะสะวะเค็นจิ* (2543)

¹² ผลงานแปล ได้แก่ *สังคมญี่ปุ่น* (2525) *พัฒนาการเศรษฐกิจญี่ปุ่นสมัยใหม่* (2530) ฯลฯ

¹³ ผลงานแปล ได้แก่ *โคจิโก่ ตำนานเก่าแก่ที่สุดของญี่ปุ่น* (2521) เป็นต้น

¹⁴ ได้จัดแปลหนังสือสำคัญๆ ที่เกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่น เช่น *มุ่งสู่วิทยาการ* (2525) *ญี่ปุ่น: ผู้เป็นหนึ่ง* (2528) เป็นต้น

จัดพิมพ์หนังสือแปลภาษาญี่ปุ่นผลงานของ อิเกะตะ ไดชะกุ ประธานสมาคมฯ เป็นจำนวนมากอีกด้วย ด้วยเหตุนี้การแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นในไทยบางส่วน จึงมีผู้อุปถัมภ์มากกว่าหนึ่ง ซึ่งได้แก่สำนักพิมพ์หรือสถาบันที่จัดแปลและองค์กรจากประเทศญี่ปุ่นที่เข้ามาให้การสนับสนุนทุนจัดพิมพ์ จากการมีผู้อุปถัมภ์ ทางด้านการจัดพิมพ์เช่นนี้เป็นผลให้ช่วง ค.ศ. 1970-1980 จำนวนหนังสือภาษาญี่ปุ่นที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยมีจำนวนเพิ่มขึ้นจากเดิมอย่างมาก

เมื่อเข้าสู่ช่วง ค.ศ. 1990 งบประมาณการสนับสนุนการพิมพ์หนังสือแปลจากองค์กรและหน่วยงานของญี่ปุ่นค่อยๆ ลดลง โดยจะเห็นได้จากเจแปนฟาวน์เดชันจัดสรรงบประมาณสำหรับกิจกรรมการผลิตสื่อเอกสารหรือหนังสือในช่วง ค.ศ. 1970-1980 ประมาณ 10% และลดลงเหลือประมาณ 6% ในช่วง ค.ศ. 1990¹⁵ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการสนับสนุนการจัดพิมพ์จากองค์กรญี่ปุ่นจะลดน้อยลงก็ตาม แต่ปริมาณการจัดพิมพ์หนังสือภาษาญี่ปุ่นในตลาดกลับมีปริมาณมากขึ้นกว่าช่วงปีก่อน จากความนิยมหนังสือภาษาญี่ปุ่นที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยที่เพิ่มสูงขึ้นในช่วงเวลานี้อาจกล่าวได้ว่าผู้อ่านชาวไทยมีแนวโน้มที่มีทัศนคติที่ดีต่อประเทศญี่ปุ่น ยอมรับประเทศญี่ปุ่น และสนใจในวิทยาการของประเทศญี่ปุ่นมากขึ้นกว่าเดิม ส่งผลให้ผู้อ่านต้องการบริโภคหนังสือแปลที่ถ่ายทอดวิทยาการหรือความรู้จากประเทศญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ความนิยมของผู้อ่านชาวไทยที่มีต่อหนังสือแปลภาษาญี่ปุ่นที่เพิ่มมากขึ้นนี้ยังอาจสะท้อนถึงความสำเร็จของการสนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือแปลภาษาญี่ปุ่นของผู้อุปถัมภ์ชาวญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ. 1970-1980 ได้อีกด้วย

• แนววรรณกรรมในกระแสนิยม

สืบเนื่องจากผู้เชี่ยวชาญในระบบวรรณกรรมที่ส่วนใหญ่เป็นอาจารย์และนักวิชาการในมหาวิทยาลัยที่ได้รับการอุปถัมภ์จากองค์กรญี่ปุ่นตามที่กล่าวไว้ในข้างต้น แนวหรือลักษณะงานแปลที่ปรากฏในช่วง ค.ศ. 1970-1980 จึงเป็นนวนิยายที่ถูกกำหนดโดยผู้อุปถัมภ์เป็นหลัก ตัวอย่างเช่น มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์จัดพิมพ์เฉพาะงานด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสังคมญี่ปุ่นหรือสังคมไทยที่เขียนโดยชาวญี่ปุ่น สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่นจัดพิมพ์งานแปลในหมวดวิทยาศาสตร์ประยุกต์หรือเทคโนโลยี

การแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นในไทยในช่วงแรกยังมีจำนวนน้อยและไม่ได้เป็นที่นิยมมากนัก การแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ. 1950-1960 ส่วนหนึ่งเป็นการแปลที่ผู้แปลคัดเลือกหนังสือจากความสนใจส่วนบุคคลแล้วนำเสนอต่อสำนักพิมพ์ อีกส่วนหนึ่งเป็นการแปลโดยหน่วยงานราชการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณการแปลหนังสือจาก UNESCO หนังสือภาษาญี่ปุ่นที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยในสมัยนี้จึงเป็นหนังสือประเภทวรรณกรรมชิ้นเอก (“the masterpieces of world literature”) (Edouard, 1986:6, Online) ที่ถูกคัดสรรจากมาตรฐานของตะวันตก ต่อมาในช่วง ค.ศ. 1970-1980 อาจารย์หรือนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาต่างๆ มักคัดเลือกเฉพาะวรรณกรรมสมัยใหม่ที่เขียนขึ้นโดยนักเขียนชื่อดังและได้รับการยกย่องเป็นหลักเช่น โมะริ โอะกะเออิ (森鷗外) ตะชะเออิ โอะซะมุ (太宰治) ทะนิชะกิ จุนอิจิโร (谷崎潤一郎) ฯลฯ พร้อมกันนี้องค์กร

¹⁵ กราฟแสดงการเปลี่ยนแปลงอัตราส่วนค่าใช้จ่ายตามจริงจำแนกตามกิจกรรมช่วง ค.ศ. 1972-2003 (國際交流基金, 2003:106-107)

ญี่ปุ่นต่างๆ ได้เข้ามาเป็นผู้อุปถัมภ์หลักในการแปลโดยการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์หนังสือแปลที่อยู่ในเกณฑ์หรือแนวทางที่วางเอาไว้ จากกระแสแปลหนังสือแนววรรณกรรมญี่ปุ่นสมัยใหม่เช่นนี้ส่งผลให้สำนักพิมพ์ต่างๆ หันมาแปลวรรณกรรมญี่ปุ่นลักษณะเดียวกันตามมา เช่น สำนักพิมพ์ดอกหญ้าและสำนักพิมพ์รวมธรรมส์ ได้จัดพิมพ์ผลงานของคะวะบะตะ ยะซุนะริ (川端康成) นักเขียนรางวัลโนเบลจากฉบับภาษาอังกฤษของ เอ็ดวาร์ด จี ไฮเดนสติคเกอร์ (Edward G. Seidensticker) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากหนังสือแปลที่ถูกจัดพิมพ์เป็นหนังสือวิชาการและวรรณกรรมคลาสสิกเป็นส่วนใหญ่ กลุ่มผู้อ่านจึงมีจำกัดเฉพาะนักศึกษา ปัญญาชน และนักวิชาการเท่านั้น

ปลายช่วง ค.ศ. 1980 ขณะที่การแปลและจัดพิมพ์วรรณกรรมคลาสสิกญี่ปุ่นเริ่มซาลง สำนักพิมพ์ผีเสื้อได้จัดพิมพ์ *โต๊ะโต๊ะจิ้งจอกหญิงข้างหน้าต่าง* ขึ้นและได้สร้างกระแสความนิยมการแปลและบริโภควรรณกรรมเยาวชนญี่ปุ่นในสังคมไทยในเวลาต่อมา (น้ำทิพย์ เมธเศรษฐ, 2547:5-6) ในช่วง ค.ศ. 1990 จนมีการแปลและตีพิมพ์วรรณกรรมเยาวชนญี่ปุ่นมากมาย¹⁶ ตามมา ส่งผลให้สำนักพิมพ์ต่างๆ หันมาสนใจงานประเภทนี้มากขึ้น ด้วยเหตุนี้ปลายช่วงปี ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา ความนิยมของหนังสือภาษาญี่ปุ่นที่แปลเป็นภาษาไทยได้เพิ่มขึ้น โดยจะเห็นได้จากสำนักพิมพ์ต่างๆ ได้เข้ามาผลิตงานแปลอย่างเต็มตัว พัฒนาการของการแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทยเช่นนี้ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าองค์กรจากประเทศญี่ปุ่นต่างๆ ที่เป็นผู้อุปถัมภ์งานแปลคือตัวแปรสำคัญที่สร้าง

รากฐานวางแนวทางให้หนังสือภาษาญี่ปุ่นที่แปลเป็นภาษาไทยได้รับการยอมรับและความนิยมในประเทศไทยในเวลาต่อมา

จากการศึกษาขององค์ประกอบการแปลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าปัจจัยสำคัญที่ปูพื้นฐานให้หนังสือแปลภาษาญี่ปุ่นที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยได้รับความนิยมาอย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบันนั้น คือ องค์กรจากประเทศญี่ปุ่นที่มีบทบาทเป็นผู้อุปถัมภ์การจัดพิมพ์หนังสือแปลในช่วง ค.ศ. 1970-1980 ได้แก่ เจแปนฟาวนด์ชั่น มูลนิธิโตโยต้าฯ และสมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น ผู้อุปถัมภ์เหล่านี้ นอกเหนือจากองค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจที่ให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่สถาบันต่างๆ แล้ว ยังมีองค์ประกอบทางด้านอุดมการณ์ที่เป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดการอุปถัมภ์ขึ้นในหัวข้อต่อไปจะขอวิเคราะห์ถึงบทบาทและอุดมการณ์ของผู้อุปถัมภ์ในการแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นเฉพาะด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในไทยช่วง ค.ศ. 1970-1980¹⁷

4. การแปลหนังสือกับอุดมการณ์ขององค์กรญี่ปุ่น

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลักจนสามารถเข้าครอบงำทางด้านเศรษฐกิจประเทศต่างๆ ประเทศไทยเป็นอีกประเทศหนึ่งที่ขาดดุลการค้ากับประเทศญี่ปุ่นอย่างมาก ปัญหาการกดขี่ค่าแรง การใช้วัตถุดิบส่วนใหญ่จากญี่ปุ่น การผูกขาดเทคโนโลยี และการโอนผลกำไรกลับบริษัทแม่ของบริษัทญี่ปุ่นต่างๆ ได้กลายเป็นชนวนสำคัญที่ทำให้ศูนย์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

¹⁶ ตัวอย่างวรรณกรรมเยาวชนญี่ปุ่นที่ถูกจัดพิมพ์ในช่วงนี้ ได้แก่ *เบ็ตตี้ซัง* (กรุงเทพฯ: หนังสือเล่มเล็ก, 2531) *โมโมจัง* (กรุงเทพฯ: หนังสือเยาวชน, 2531) *ดวงดาวกระต่าย* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิเด็ก, 2531) *เด็กหญิงน้อยจิ้ง* (กรุงเทพฯ: ผีเสื้อ, 2541) *เด็กหญิงอ๊ะตะ* (กรุงเทพฯ: ผีเสื้อ, 2541) เป็นต้น

¹⁷ เกี่ยวกับผู้อุปถัมภ์หนังสือภาษาญี่ปุ่นที่ถูกแปลเป็นภาษาไทยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนั้นจะขอกล่าวถึงในงานวิจัยลำดับต่อไป

ได้จัดสัปดาห์ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่นระหว่างวันที่ 20-30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 และยังได้เดินขบวนต่อต้านนายทะนะกะ คะกุเอะอิ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นที่เดินทางมาเยือนประเทศไทยใน พ.ศ. 2517 เพื่อแสดงความไม่พอใจต่ออิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น (ทวี ธีระวงศ์เสรี, 2524:219) จากปรากฏการณ์ต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศไทยและประเทศอื่นๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในเวลานั้น ทำให้กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นเห็นความสำคัญของนโยบายด้านการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในเดือนกันยายน ค.ศ. 1972 นายฟูกุตะ ทะเกะโอะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสมัยนั้นจึงได้เสนอให้รัฐบาลจัดตั้งเจแปนฟาวน์เดชั่น (The Japan Foundation: JF) ขึ้น ในเดือนตุลาคมปีเดียวกันนั้น JF ได้ก่อตั้งขึ้นโดยดำเนินกิจกรรมตาม Kokusai Bunka Shinkokai (KBS)¹⁸ องค์กรที่เคยทำหน้าที่เผยแพร่ภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ. 1974 The Japan Cultural Center, Bangkok หรือ The Japan Foundation, Bangkok ก่อตั้งขึ้นที่กรุงเทพฯ เพื่อดำเนินงานแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทย (เกี่ยวกับเจแปนฟาวน์เดชั่น กรุงเทพฯ, The Japan Foundation, Bangkok, ออนไลน์)

JF ได้รับงบประมาณอุดหนุนจากรัฐบาลและหน่วยงานส่วนต่างๆ¹⁹ งบประมาณเหล่านี้ถูกแบ่งเพื่อดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ขององค์กร²⁰ โดยมีกิจกรรมการผลิตสื่อเอกสารเป็นหนึ่งในกิจกรรมภายใต้วัตถุประสงค์นั้น กิจกรรมการผลิตสื่อเอกสารถูกใช้ใน 3 ด้าน ได้แก่ การผลิตหนังสือหรือเอกสารของ JF เอง การให้ทุนสนับสนุนการผลิตหรือสั่งซื้อหนังสือ การให้ทุนสนับสนุนจัดซื้อหนังสือภาษาญี่ปุ่นเข้าห้องสมุดของมหาวิทยาลัยในนานาชาติ และการสนับสนุนสื่อหรืออุปกรณ์การสอนภาษาญี่ปุ่น หนังสือที่ JF สนับสนุนการผลิตคือ หนังสือที่ไม่เน้นผลกำไรทางการค้า มุ่งแนะนำวัฒนธรรมญี่ปุ่น บรรณานิตทัศน์สิ่งพิมพ์ญี่ปุ่นที่จะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยค้นคว้าและประชาสัมพันธ์ความสัมพันธ์อันเป็นมิตรระหว่างญี่ปุ่นกับนานาชาติประเทศ (The Japan Foundation, 1981:32-33)

ในปีเดียวกันที่ JF เข้ามาดำเนินงานในประเทศไทย มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย (The Toyota Foundation) ก็ได้ก่อตั้งขึ้นในประเทศญี่ปุ่น จากปรัชญาของโตโยต้าที่จะ “สร้างสังคมที่สมบูรณ์ผ่านยนตรกรรม” (「自動車をとおして豊かな社会づくり」) ได้เป็นแรงผลักดันก่อตั้งมูลนิธิโตโยต้า ขึ้นเพื่อคืนกำไรให้สังคมโดยเน้น

¹⁸ Kokusai Bunka Shinkokai (KBS) หรือ The Society for international cultural relations เป็นหน่วยงานญี่ปุ่นที่จัดตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1934 ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อเป็นศูนย์กลางเผยแพร่ภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่นในไทย พม่า มาเลเซีย และอินโดนีเซีย KBS ได้เข้ามาดำเนินงานในประเทศไทยในปี ค.ศ. 1943 โดยใช้ชื่อว่า Nippon Thai Culture House มีสำนักงานอยู่แถวหน้าพระลาน (บริเวณมหาวิทยาลัยศิลปากร) ในปี ค.ศ. 1944 กิจกรรมหลักของ KBS คือ การออกวารสารภาษาไทยและญี่ปุ่นชื่อว่า นิตตะอิบุงกะ (「日泰文化」) การสนับสนุนการวิจัยเกี่ยวกับญี่ปุ่น และการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่น เป็นต้น (酒井健太郎「日泰文化会館の成立」、日タイ交流史研究の新天地 大鳥圭介の『暹羅紀行』(1875)から広がる140年、口頭発表、チューラーロンコーン大学文学部、2015年9月4日。)

¹⁹ จากข้อมูลกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น พบว่าปี ค.ศ. 1972 JF ได้รับงบประมาณสนับสนุนเพียง 614,000 เยน ในปี ค.ศ. 1977 ได้รับงบประมาณ 4,219,000 เยน ปี ค.ศ. 1989 งบประมาณที่ได้รับอยู่ที่ 9,486,000 เยน และในปี ค.ศ. 1996 อยู่ที่ 19,733,000 เยน (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 1997, online)

²⁰ ได้แก่ (1) การแลกเปลี่ยนผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ (2) การส่งเสริมการศึกษาวิจัยเชิงญี่ปุ่นศึกษา (3) การเผยแพร่ภาษาญี่ปุ่น (4) การสนับสนุนการจัดงานบรรยายวิชาการ งานนิทรรศการ การแสดงต่างๆ (5) การผลิตสื่อ เอกสารหรือหนังสือ (6) การวิจัยเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ญี่ปุ่นกับนานาชาติประเทศ (7) กิจกรรมอื่นๆ ที่กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นเห็นว่าควรให้การสนับสนุน (The Japan Foundation, 1981:8-9)

การให้ทุนสนับสนุนการวิจัยในประเด็นสิ่งแวดล้อม สวัสดิการสังคม วัฒนธรรม การศึกษา ฯลฯ แก่ นักวิจัยชาติต่างๆ (豊田英二、神谷正太郎、1974、オンライン) ใน ค.ศ. 1978 มูลนิธิโตโยต้า ได้เริ่มสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์หนังสือแปล ในโครงการ “รู้จักเพื่อนบ้าน” (「隣人をよく知ろう」) โดยสนับสนุนการแปลวรรณกรรม หนังสือทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ของประเทศต่างๆ ในเอเชียเป็นภาษาญี่ปุ่น ต่อมา ใน ค.ศ. 1982 - ค.ศ. 2003 มูลนิธิ ได้เริ่มสนับสนุนการแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษา ต่างๆ ในประเทศแถบเอเชีย จำนวนหนังสือที่ มูลนิธิ ได้สนับสนุนค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์ รวมกว่า 600 เล่ม (トヨタ財団、オンライン) ในส่วนของโครงการแปลไทย-ญี่ปุ่นของมูลนิธิ โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์²¹ นั้น มูลนิธิโตโยต้า ได้กำหนดขอบเขตคุณสมบัติ ของหนังสือแปลที่จะสนับสนุนไว้ว่า “จะต้อง เป็นหนังสือที่เกี่ยวกับสังคมไทยหรือสังคมญี่ปุ่น และในกรณีที่เป็นหนังสือเกี่ยวกับสังคมไทยนั้น จะต้องเป็นหนังสือที่เขียนโดยนักเขียนญี่ปุ่น” เพื่อสนองต่อนโยบายของมูลนิธิโตโยต้า ที่เห็น “ความจำเป็นของคนไทยที่จะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับ สังคมญี่ปุ่นและสิ่งที่ประชาชนญี่ปุ่นคิดเกี่ยวกับไทย ให้ดียิ่งขึ้น” (ประธานคณะกรรมการโครงการ แปลไทย-ญี่ปุ่น, 2530: คำแถลงของโครงการ แปลไทย-ญี่ปุ่น มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์)

สิ่งที่น่าสังเกตเกี่ยวกับโครงการ “รู้จัก เพื่อนบ้าน” ก็คือ โครงการนี้เริ่มดำเนินการหลังจาก ที่รัฐบาลในสมัยนั้นได้เปลี่ยนแปลงนโยบาย

ต่างประเทศ กล่าวคือ ในการประชุมสุดยอด อาเซียน (ASEAN Summit) ณ กรุงมะนิลา เดือน สิงหาคม ค.ศ. 1977 นายกรัฐมนตรีพุกตะ ทะเกะโอะ ได้ประกาศนโยบายเพิ่มความสัมพันธ์ ทางด้านสังคมและวัฒนธรรมกับอาเซียนอย่าง จริงจัง (Togo Kazuhiko, 2010:201) เมื่อศึกษา The Toyota foundation report ฉบับเดือน พฤศจิกายน ค.ศ. 1977 (トヨタ財団、1977:1-8、 オンライン) พบว่าเดิมกิจกรรมของมูลนิธิฯ มี เพียงการสนับสนุนกิจกรรมทางวิชาการและทุน วิจัยในสาขาสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัยทางการ คมนาคม สวัสดิการสังคม การศึกษาและวัฒนธรรม เท่านั้น แต่ใน ค.ศ. 1978 เป็นต้นมา มูลนิธิฯ ได้ เพิ่มโครงการแลกเปลี่ยนวิชาการกับนานาชาติ โดยเน้นการใช้ความช่วยเหลือทุนวิจัยและทุนผลิต ตำราแก่ประเทศด้อยพัฒนา โดยเฉพาะประเทศใน แถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (トヨタ財団、1978: 4、オンライン) การปรับเปลี่ยนแนวทางการ ดำเนินงานของมูลนิธิฯ ที่สอดคล้องกับนโยบายต่าง ประเทศของรัฐบาลญี่ปุ่นในสมัยนั้นเช่นนี้เรียกได้ ยากกว่าเป็นความบังเอิญ ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าว ได้ว่าการอุปถัมภ์ของมูลนิธิโตโยต้าฯ ที่ไม่ได้ มุ่งมั่นคืนกำไรให้สังคมอย่างบริสุทธิ์ใจ หากแต่ ช้อนเงินความมุ่งมั่นในการตอบสนองนโยบาย การสร้างความมั่นคงของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และอุดมการณ์ของ “หลักการพุกตะ” (Fukuda Doctrine) (Sueo Sudo, 1992:4) ที่ มุ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์ต่อนานาชาติ ผ่านการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมจนเกิดกระแส ความนิยมต่อประเทศญี่ปุ่นและวัฒนธรรมญี่ปุ่นขึ้น ในเวลาต่อมา

²¹ จาก *The Toyota foundation report* ฉบับเดือนตุลาคม ค.ศ. 1993 (トヨタ財団、1993:13) พบโครงการแปลหนังสือที่ชาววิทย์ เกษตรศิรินของทุน สนับสนุนการจัดแปล 2 รายการ ได้แก่ *The Anatomy of Dependence* (ฉบับภาษาไทยใช้ชื่อว่า อะมะอะแก้นแท้จิตใจคนญี่ปุ่น (2538)) และ *Japanese History Cartoon* Vol.12 Vol.14 Vol.16 (ไม่พบฉบับภาษาไทย) โดยทั้งสองโครงการได้รับทุนช่วยเหลือ 5,000 และ 6,000 ดอลลาร์สหรัฐตามลำดับ

5. ปัญญาชนไทยผู้สร้างสถานะทางสังคมแก่ ญี่ปุ่น

หลังจากเหตุการณ์ 6 ตุลา รัฐได้เก็บกวาดล้างทำลายสื่อ สิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่ถ่ายทอดอุดมการณ์ตรงข้าม จนเป็นผลให้สำนักพิมพ์ต่างๆ ได้รับผลกระทบอย่างหนักจากเหตุการณ์นี้ โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ก็ถูกรัฐบาลเก็บกวาดหนังสือในโครงการฯ จนบริษัทรับจำหน่ายหนังสือต้องปิดกิจการลงและส่งผลให้เงินค่าหนังสือของโครงการฯ ที่ค้างอยู่กับบริษัทที่เลิกกิจการต้องสูญไปด้วย (มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2549:19) จากปัญหาด้านทุนทรัพย์ที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การเมืองภายในประเทศและสภาพตลาดหนังสือตำราที่เปลี่ยนแปลงไป โครงการตำราฯ จึงยุติบทบาทการผลิตตำราเรียนที่เป็นแนวคิดหรือทฤษฎี และเปลี่ยนแผนงานไปมุ่งเน้นการผลิตตำราที่มีเนื้อหาเชื่อมโยงกับประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ ค.ศ. 2521 เป็นต้นมา (มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2549:21) สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ การเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ของมูลนิธิตำราฯ เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันที่ชาวนิวทรี เกษตรศิริ²² เข้ามารับหน้าที่กรรมการและเลขาธิการมูลนิธิโครงการตำราฯ พร้อมด้วยเงินทุนสนับสนุนจากมูลนิธิโตโยต้า ประเทศญี่ปุ่น ด้วยเหตุนี้การเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์บางส่วนของมูลนิธิโครงการตำราฯ จนมีเนื้อหาสอดคล้องกับอุดมการณ์ของมูลนิธิโตโยต้า ประเทศญี่ปุ่นเช่นนี้จึงเรียกได้ยากกว่าเป็นเรื่องบังเอิญ

นอกเหนือจากมูลนิธิโครงการตำราฯ แล้วสำนักพิมพ์เคล็ดไทยของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ (อดีตบรรณาธิการ *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ของโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์) ก็จำเป็นต้องเลิกกิจการไปช่วงหนึ่งจากเหตุการณ์ 6 ตุลา (ส. ศิวรักษ์, 2540:246-247) ภายหลังจากสำนักพิมพ์เคล็ดไทยได้เปิดกิจการอีกครั้งและจัดพิมพ์หนังสือขององค์กรศาสนาอย่างสมาคมสร้างคุณค่าสากล (Soka Gakkai International: SGI) สุลักษณ์ ศิวรักษ์ได้กล่าวเกี่ยวกับการจัดพิมพ์หนังสือของ SGI ไว้ว่า

“ส่วนพวกโซกกาไกไก่นั้น สนใจมาให้เคล็ดไทยจัดแปลและตีพิมพ์หนังสือของนายใหญ่เขาคือนายอิคะเอะ แม้พวกหัวก้าวหน้าและเพื่อนชาวพุทธในญี่ปุ่นอาจจะไม่ชอบใจ แต่บวกลบคุณหารดูแล้ว เห็นว่าร่วมงานกับเขาได้ เพราะเขาก็สนใจทางด้านสันติภาพอยู่มิใช่น้อย ตั้งในช่วงนี้ข้าพเจ้าเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมด้วย Peace Brigades International ยิ่งๆ ขึ้นทุกที จนได้เป็นตัวแทนของเขาประจำเอเชียอาคเนย์ในระยะกาลต่อมา” (ส. ศิวรักษ์, 2540:470)

จะเห็นได้ว่าสำนักพิมพ์หรือองค์กรประเทศไทยจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนหรือตีความอุดมการณ์ของตนให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ขององค์กรจากประเทศญี่ปุ่นเพื่อที่จะรับความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันองค์กรญี่ปุ่นเองก็ได้คัดสรรองค์กรไทยที่จะทำงานร่วมกันมาเป็นอย่างดี ดังเช่น การเจาะจงเลือกสำนักพิมพ์เคล็ดไทย แปลและจัดพิมพ์ผลงานของอิกะเอะ ไดชะกุ เป็นฉบับภาษาไทยของ SGI นั้น แสดงให้เห็นว่าผลตอบแทนที่ SGI ต้องการจากการจัดแปลใน

²² ชาวนิวทรี เกษตรศิริได้ลี้ภัยทางการเมืองจากเหตุการณ์ 6 ตุลา โดยได้เป็นอาจารย์พิเศษที่มหาวิทยาลัยเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น ในช่วงเวลานั้นได้รู้จักนักวิชาการสำคัญชาวญี่ปุ่นที่สายสัมพันธ์กับมูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย (มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2549:22)

ครั้งนี้ไม่ใช่เพียงแค่ผลงานหนังสือแปลที่จะเผยแพร่ แจกจ่ายไปสู่ประชาชนไทยเท่านั้น²³ หากแต่ยังต้องการหยิบยืมภาพลักษณ์ของสัญลักษณ์ ศิววิรักษ์ ปัญญาชนไทยผู้มีบทบาททางสำคัญด้านศาสนา และสันติภาพระดับโลกเพื่อใช้ในการเผยแพร่ องค์กรในกลุ่มปัญญาชนตามลักษณะการดำเนินงาน ของ SGI ที่มีแนวทางเพิ่มการรับรู้เกี่ยวกับองค์กร โดยการเดินทางไปพบปะสนทนากับผู้นำประเทศ และบุคคลสำคัญด้านสันติภาพของโลกในแต่ละ ประเทศ²⁴

เช่นเดียวกับองค์กรที่สนองนโยบายของ รัฐบาลญี่ปุ่นอย่างมูลนิธิโตโยต้าฯ และ JF ที่ เน้นดำเนินกิจกรรม ร่วมกับกลุ่มปัญญาชน²⁵ ผลตอบแทนที่ผู้อุปถัมภ์เหล่านี้ได้รับนั้นนอกจาก จะได้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศผ่านการ แลกเปลี่ยนทางความรู้และวัฒนธรรมแล้ว กลุ่ม ปัญญาชนเหล่านี้ยังเป็นผู้ที่เคยมีบทบาทสำคัญใน การตอบโต้กับอำนาจและอิทธิพลทางเศรษฐกิจของ ญี่ปุ่น และสร้างความไม่มั่นคงทางสถานะของญี่ปุ่น ในสังคมไทยมาก่อน ดังเช่นสมาคมสังคมศาสตร์ แห่งประเทศไทยที่ได้ออกนิตยสาร *สังคมศาสตร์ ปรัชญา* ฉบับ “ภัยเหลือง” (ฉบับเมษายน 2515) วิพากษ์วิจารณ์จักรวรรดินิยมทางเศรษฐกิจของ ญี่ปุ่น จนนำมาสู่การเดินขบวนเคลื่อนไหวต่อต้าน สิ้นค้าญี่ปุ่นของกลุ่มนักวิชาการและนักศึกษาใน

เวลาต่อมา ด้วยเหตุนี้ผลประโยชน์ประการหนึ่ง จากการเข้ามาเป็นผู้อุปถัมภ์ขององค์กรญี่ปุ่นก็คือ การได้เข้ามามีอำนาจต่อกลุ่มปัญญาชนไทยผ่าน การให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ ขณะ เดียวกันก็ได้อาศัยพลังของกลุ่มปัญญาชนในการ สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นใน รูปแบบที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ขององค์กรญี่ปุ่น แก่ประชาชนทั่วไป

6. บทสรุป

เมื่องานแปลอาจถูกสร้าง ขึ้น จาก วัตถุประสงค์หรืออุดมการณ์บางอย่าง การศึกษา การแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นในไทยช่วงปี ค.ศ. 1950-1990 จึงทำให้เห็นพัฒนาการการแปลที่น่าสนใจ กล่าวคือ ในช่วงก่อนปี ค.ศ. 1960 การแปลหนังสือ ภาษาญี่ปุ่นปรากฏในวงแคบและมีปริมาณน้อย งานแปลบางชิ้นอย่าง *บุชิจิโดจรรยาของทหารดวง วิญญาณของญี่ปุ่น แต่งตามหลักของศาสตราจารย์ อินาโซ นิโตเบ* ที่แปลและเรียบเรียงโดย เสฐียร พันธรั้งฯ นั้นก็เคยถูกวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านว่า ผู้แปลรับเงินจากญี่ปุ่นเพื่อให้เขียนยกย่องชื่นชม ญี่ปุ่น การแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นในช่วงแรกจึง มีจำนวนน้อยและเป็นการแปลตามการคัดเลือก ของ UNESCO เป็นหลัก ช่วงต้น ค.ศ. 1970 การ เคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นระบอบหนักทั่วภูมิภาค

²³ เมื่อเทียบกับกรณีขององค์การศาสนาเซคเคียวเคียว สำนักประเทศไทย ที่ได้ว่าจ้างโรงพิมพ์ธีรสารการพิมพ์จัดพิมพ์ *คำสอนท่านเมซุซามะ รากฐานแห่งสวรรค์ เล่มที่ 1-5* ที่มีจำนวนฉบับพิมพ์รวมกันกว่า 100,000 เล่ม

²⁴ ผู้นำประเทศและบุคคลสำคัญของโลกที่ อิกะตะ ไคเซกุ ประธาน SGI ได้เข้าพบ ได้แก่ ท่านเคาท์ริชาร์ด กูเนนฮอฟ คาเลอจี (บิดาแห่งการรวมยุโรป เข้าด้วยกัน) ดร.อาร์โนลด์ ทอยน์บี (บิดาแห่งนักประวัติศาสตร์) ดร.อเวลิโอ เปคเชอ (ผู้ก่อตั้งสโมสรแห่งโรมัน) โคชิกิน (นายกรัฐมนตรีแห่งสหภาพโซเวียต) าวพนา โจเอ็นโทล (นายกรัฐมนตรีแห่งประเทศจีน) เฮนรี คิสซิงเจอร์ (รัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศแห่งสหรัฐอเมริกา) มิคาอิล กอร์บาชอฟ (ประธานาธิบดี แห่งสหภาพโซเวียต) เนลสัน แมนเดลา (ประธานาธิบดีแห่งแอฟริกาใต้) ดร.โยฮัน กัลดุง (บิดาแห่งนักสันติภาพ) เป็นต้น นอกจากนี้ อิกะตะ ไคเซกุ ยังเคยเดินทางมาประเทศไทยเพื่อเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อปี ค.ศ. 1994 (Soka Gakkai Thailand, ม.ป.ป., ออนไลน์) อีกด้วย

²⁵ โดยจะเห็นได้จาก JF ปฏิเสธที่จะสนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือชุด *Japan in Your Pocket* ของศิลปิน ภาคสุวรรณ โดยให้เหตุผลว่า “ไม่มีนโยบายที่จะจัดพิมพ์ หนังสือในลักษณะนี้” (ศิลปิน ภาคสุวรรณ, 2532:คำนำการจัดพิมพ์ครั้งที่ 2) ทั้งที่เป็นหนังสือที่นำเสนอความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเทศญี่ปุ่นตามเงื่อนไข หนังสือแปลที่ JF กำหนด

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อสร้างการยอมรับและความนิยมต่อชาติญี่ปุ่นให้มากขึ้น ญี่ปุ่นได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบใหม่ที่มุ่งเน้นการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ส่งผลให้องค์กรไม่แสวงหากำไรสัญชาติญี่ปุ่นเข้ามาสนับสนุนการแลกเปลี่ยนทางด้านวัฒนธรรมและวิชาการ การแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นต่างๆ ก็เป็นเครื่องมือรูปแบบหนึ่งที่ใช้ถ่ายทอดอุดมการณ์ของญี่ปุ่นในเวลานั้น

การอุปถัมภ์งานแปลหนังสือภาษาญี่ปุ่นด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ขององค์กรญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ. 1970-1980 มีลักษณะการอุปถัมภ์แบบจำแนก (differentiated patronage) ที่เป็นการอุปถัมภ์ร่วมกันระหว่างองค์กรญี่ปุ่นและหน่วยงานไทย โดยทั้ง 2 ฝ่ายต่างอำนวยความสะดวกให้ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ แม้องค์กรญี่ปุ่นจะอุปถัมภ์การจัดพิมพ์หนังสือแปลเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์รัฐ โดยการตั้งเงื่อนไขการสนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือจนปัญญาชนไทยบางส่วนได้เปลี่ยนท่าทีและอุดมการณ์

ขององค์กรตนไปบ้างก็ตาม แต่ในอีกแง่หนึ่งก็มีอาจปฏิเสธได้เลยว่าการเข้ามาสนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือแปลต่างๆ ขององค์กรญี่ปุ่นเช่นนี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่ปัญญาชนไทยถูกควบคุมและได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศในยุคสมัยนั้น ด้วยเหตุนี้การยอมรับเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์บางอย่างของปัญญาชนไทยเพื่อให้สามารถสร้างสรรค์งานวิชาการแก่วงการการศึกษาไทยต่อไปได้นั้นจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก แม้ว่าภายใต้การอุปถัมภ์ขององค์กรญี่ปุ่นที่กำหนดเงื่อนไขการสนับสนุนหนังสือแปลจะทำให้แนวหนังสือแปลที่ถูกผลิตในช่วง ค.ศ. 1970-1980 จำกัดอยู่ในประเภทเดิมๆ ก็ตาม แต่การสนับสนุนการแปลและจัดพิมพ์หนังสือภาษาญี่ปุ่นในไทยเช่นนี้ได้สร้างการรับรู้เกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นแก่ผู้อ่านชาวไทยมากขึ้นโดยจะเห็นได้จากปริมาณการจัดพิมพ์หนังสือแปลภาษาญี่ปุ่นที่เพิ่มมากขึ้นในช่วงหลัง ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา

เอกสารอ้างอิง

- The Japan Foundation, Bangkok. (ม.ป.ป.). *เกี่ยวกับเจแปนฟาวนด์เดชั่น กรุงเทพฯ*. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก The Japan Foundation, Bangkok: http://www.jfbkk.or.th/about_japan_th.php
- คาเมมัทซึ มัทซึตะ. (2527). *เทคนิคการตั้งหัวข้อเรื่อง กิจกรรม คิวซี เซอร์เคิล*. (สุจิต คุณธนกุลวงศ์, ผู้แปล) กรุงเทพฯ: โครงการสนับสนุนเทคนิคอุตสาหกรรม สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).
- จรัส ดวงอุไร. (2509). คำนำของนาวาตรี จรัส ดวงอุไร. ใน นากาโยะ, ไวสเคานท์ โองะซาวะรา, *ชีวประวัติจอมพลเรือ มาร์ควิส เฮอิฮะจิโร โต โง แห่งจักรพรรดินาวี*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
- ฉุน ประภาวิวัฒน์. (2514). *ราชมอน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). *สัณนิเวศน์โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษารัฐศาสตร์*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ทวี ธีระวงศ์เสรี. (2524). *สัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

- นงลักษณ์ เหล่าวง. (8 ธันวาคม 2009). 25 ปี โต๊ะโต๊ะจัง เด็กหญิงช่างหน้าต่าง. เรียกใช้เมื่อ 19 สิงหาคม 2015 จาก nonglakspace: <http://www.oknation.net/blog/nonglakspace/2009/12/08/entry-1>
- น้ำทิพย์ เมธเศรษฐ. (2547). การแปลวรรณกรรมญี่ปุ่นในประเทศไทย. วารสารญี่ปุ่นศึกษา.
- มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. (2549). *เส้นทางเดินวิชาการ : 4 ทศวรรษ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2509-2549/มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ประธานคณะกรรมการโครงการแปลไทย-ญี่ปุ่น. (2530). คำแถลงของโครงการแปลไทย-ญี่ปุ่น มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. ใน ยาสินาริ คาวาบาตะ, *วิมานมายา*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- รีโอนะสุเกะ อากูตาคาวา. (2514). *ราโซมอน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนส์โตร.
- ส. ศิวรักษ์. (2540). *ช่วงหลังแห่งชีวิต ของ ส. ศิวรักษ์ : จากเริ่มทำงานในเมืองไทย (ในปี พ.ศ. 2505) จนถึงอายุ 5 รอบนักษัตร (พ.ศ. 2536)*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น). (2516-2517). *อุตสาหกรรมโรงงานขนาดย่อม เล่ม 1-5*. กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).
- เสฐียร พันธงชัย. (2508). คำนำครั้งแรก. ใน อินาโซ นิโตเบ, *บุชิโด : จรรยาของทหารดวงวิญญาณของญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
- ศิลป์ ภาคสุวรรณ. (2532). *อยู่อย่างญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.
- หลุยส์ อัลตูแซร์. (2557). *อุดมการณ์และกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ*. (กาญจนา แก้วเทพ, ผู้แปล) กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- Soka Gakkai Thailand. (ม.ป.ป.). *ไดซาซุ อิคเคะ*. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก <http://www.sgt.or.th/ไดซาซุ-อิคเคะ>
- Japan-Thailand Economic Cooperation Society. (ม.ป.ป.). *History of JTECS and TPA and TNI-Japan-Thailand Economic Cooperation Society*. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก Japan-Thailand Economic Cooperation Society: <http://www.jtecs.or.jp/e/e-history.html>
- Lefevere, André. (1992). *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London and Newyork: Routledge.
- Maunick, Édouard J. (1986). *A library of world classics*. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก UNESCO The Courier: <http://unesdoc.unesco.org/images/0006/000681/068108eo.pdf>
- Munday, Jeremy. (2001). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London: Routledge.
- Sueo, Sudo. (1992). *The Fukuda Doctrine and ASEAN: New Dimensions in Japanese Foreign Policy*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

- Togo, Kazuhiko. (2010). *Japan's Foreign Policy, 1945-2009: The Quest for a Proactive Policy*. Boston: BRILL.
- Ren, Shuping. (2013). Translation as Rewriting. *International Journal of Humanities and Social Science*.
- The Japan Foundation. (1981). *The Japan Foundation annual report*. Tokyo: Japan Foundation.
- 國際交流基金. (1981) 『海外日本語教育機関一覧』. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก The Japan Foundation: <https://www.jpf.go.jp/j/project/japanese/survey/result/dl/1981gaiyou.pdf>
- 國際交流基金. (2003) 『海外の日本語教育の現状』. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก The Japan Foundation: <https://www.jpf.go.jp/j/project/japanese/survey/result/dl/2003gaiyou.pdf>
- 國際交流基金. (2003). 『國際交流基金年報2003PDF版』. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก The Japan Foundation: <http://www.jpf.go.jp/j/about/result/ar/2003/img/ar2003-04-03.pdf>
- 外交青書第40号. (1997). เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก Ministry of Foreign Affairs of Japan: <http://www.mofa.go.jp/mofaj/gaiko/bluebook/97/1st/373.html>
- トヨタ財団. (พฤศจิกายน 1977). トヨタ財団レポート No.1. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก トヨタ財団: https://www.toyotafound.or.jp/profile/foundation_publications/zaidanreport/data/tr_no1.pdf
- トヨタ財団. (มีนาคม 1978). トヨタ財団レポート No.2. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก トヨタ財団: https://www.toyotafound.or.jp/profile/foundation_publications/zaidanreport/data/tr_no2.pdf
- トヨタ財団. (ตุลาคม 1993). トヨタ財団レポート No.66. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก トヨタ財団: https://www.toyotafound.or.jp/profile/foundation_publications/zaidanreport/data/tr_no66.pdf
- トヨタ財団. (ม.ป.ป.). 終了したプログラム. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก トヨタ財団: https://www.toyotafound.or.jp/program/past_programs.html#rinjin_publication
- 平松秀樹. (2010). タイにおける日本文学・文化及びポップカルチャー受容の現状と研究 : 『ミカド』『蝶々夫人』から'ブライス'人形まで. 立命館言語文化研究21(3).
- 豊田英二、神谷正太郎. (19 กันยายน 1974). 設立趣意書. เรียกใช้เมื่อ 25 กันยายน 2015 จาก トヨタ財団: <https://www.toyotafound.or.jp/profile/charter.html>

